PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Research Article

Social Return on Investment Evaluation of the Mathupayas Faith Project: A Case Study of Cultivating Community Consciousnessfor Cultural Enhancement

Nantikarn Prasopsook[1] Theerawan Chansang[2] Nattaluck Issara[3] Phojnicha Roeksamut[4] Kannika Boonyang[5] Kumpirawadee Nawakitpaitoon[2] Kitbordin Thongduang[6] Krisana Chongsri[7] Theerawat Petdee[8] Raksiri Kaewtawee[9] Wiwit Suttithumsatid[10] Srisuda Patjan[11] Kannaphak Tantasith[6] and Daycho Khaenamkhaew[12*]

[1] *Princess of Naradhiwas University, Thailand*
[2] *Suratthani Rajabhat University, Thailand*
[3] *Yala Community College, Thailand*
[4] *Chantharakasem Rajabhat University, Thailand*
[5] *Tak Community College, Thailand*
[6] *Naresuan University, Thailand*
[7] *Rajanagarindra Rajabhat University, Thailand*
[8] *Rajamangala University of Technology Srivijaya, Thailand*
[9] *Walailak University, Thailand*
[10] *Prince of Songkla University, Thailand*
[11] *Thaksin University, Thailand*
[12] *Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand*
[*] *Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th*

ABSTRACT

This study aims to (1) analyze the social impact pathway and (2) evaluate the social return on investment (SROI). The research adopts an action research approach within a mixed-methods design. Key informants were purposively selected, totaling 30 participants, including local wisdom holders, community leaders, and academics. Data were collected through in-depth interviews and document analysis. The analysis employed the Social Impact Assessment (SIA) framework to construct the logical chain from inputs, activities, outputs, outcomes, to impacts. In addition, the Social Return on Investment (SROI) framework was applied to monetize social outcomes into financial values. Financial proxies were derived from market prices, replacement costs, and data from public agencies. The values were adjusted using standard assumptions, including deadweight, attribution, displacement, drop-off, and a discount rate of approximately 3%. The findings reveal that the Mathupayas Faith Project, with a total investment of 130,000 baht, generated a present value of social benefits amounting to 400,627 baht, resulting in a net present value (NPV) of 270,627 baht. The social return on investment (SROI) ratio was 3.08, and the internal rate of return (IRR) was 70%, indicating a high level of cost-effectiveness. This implies that every 1 baht invested generated significantly greater social value returned to the community.

Keywords: Social Impact, Project Impact Pathway, Mathupayas Project

Received: 13 March 2026;
Revised: 12 April 2026;
Accepted: 13 April 2026

© 2026 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม

นันทิกานต์ ประสพสุข[1] ธีราวรรณ จันทร์แสง[2] ณัฐลักษณ์ อิสสระ[3] พจณิชา ฤกษ์สมุทร[4] กรรณิการ์ บุญยัง[5] คัมภิราวดี นวกิจไพฑูรย์[2] กิตบดินท์ ทองดวง[6] กฤษณะ ช่องศรี[7] ธีระวัฒน์ เพชรดี[8] รักสิริ แก้วเทวี[9] วิวิศน์ สุทธิธรรมสถิต[10] ศรีสุดา พัฒจันทร์[11] กัณภัค ตัณฑสิทธ[6] และ เดโช แขน้ำแก้ว[12*]

[1] *มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ประเทศไทย*
[2] *มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ประเทศไทย*
[3] *วิทยาลัยชุมชนยะลา ประเทศไทย*
[4] *มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประเทศไทย*
[5] *วิทยาลัยชุมชนตาก ประเทศไทย*
[6] *มหาวิทยาลัยนเรศวร ประเทศไทย*
[7] *มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ประเทศไทย*
[8] *มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประเทศไทย*
[9] *มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ประเทศไทย*
[10] *มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเทศไทย*
[11] *มหาวิทยาลัยทักษิณ ประเทศไทย*
[12] *มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประเทศไทย*
* *Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม และ (2) ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปฏิบัติการในลักษณะการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและนักวิชาการ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์ใช้กรอบการประเมินผลกระทบทางสังคมในการกำหนดโซ่เหตุผลตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ และใช้กรอบผลตอบแทนทางสังคมในการแปลงผลลัพธ์ทางสังคมเป็นมูลค่าทางการเงิน โดยกำหนดตัวแทนมูลค่าจากราคาตลาด ต้นทุนทดแทนและข้อมูลหน่วยงานภาครัฐ พร้อมปรับค่าด้วยสมมติฐานของผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลจากปัจจัยอื่น ผลลัพธ์ทดแทนและผลลัพธ์ทดแทน และใช้อัตราคิดลดประมาณร้อยละ 3 ผลการวิจัยพบว่า โครงการศรัทธามธุปายาสใช้งบประมาณ 130,000 บาท สามารถสร้างมูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ทางสังคม 400,627 บาท คิดเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) 270,627 บาท โดยมีอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เท่ากับ 3.08 เท่า และอัตราผลตอบแทนภายใน (IRR) ร้อยละ 70 สะท้อนว่าโครงการมีความคุ้มค่าในระดับสูง โดยทุก 1 บาทของการลงทุนสามารถสร้างมูลค่าทางสังคมกลับคืนสู่ชุมชนได้มากกว่าต้นทุนอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: ผลกระทบทางสังคม, เส้นทางสู่ผลกระทบของโครงการ, โครงการศรัทธามธุปายาส

© 2026 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

บริบทของการพัฒนาประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและความมั่นคง โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น โดยในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่รู้จักในฐานะ “เมืองสองธรรม” ซึ่งหมายถึง ธรรมะและธรรมชาติ สะท้อนถึงรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งของพื้นที่ หนึ่งในประเพณีสำคัญที่สืบทอดมาอย่างยาวนานคือ ประเพณีการกวน

ข้าวมธุปายาส หรือที่ชาวนครศรีธรรมราชเรียกว่า “ข้าวยาโค” ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรำลึกถึงวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นมากกว่า 25 ชนิด เช่น น้ำนมข้าว ผลไม้ พืชสมุนไพร น้ำผึ้ง กะทิและเผือก ผ่านกระบวนการกวนที่ใช้เวลาประมาณ 8–10 ชั่วโมง หลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรม ข้าวยาโคจะถูกแบ่งถวายพระสงฆ์ แจกจ่ายให้ประชาชน และนำไปทำบุญตามกำลังศรัทธา (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2568) ในยุคสมัยใหม่การกวนข้าวต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชน เช่น ชาวบ้านนำวัตถุดิบมาร่วมบุญ หรือ ใช้แรงงานชาวบ้านในการช่วยกันกวนข้าวทิพย์ในกระทะใบบัวขนาดใหญ่ ซึ่งต้องกวนตลอดเวลาจนกว่าจะเสร็จ (เสวย จันทรัตน์, 2563)

วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการเสริมสร้างอัตลักษณ์และความสามัคคีของชุมชน ทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในพัฒนา 3 ด้าน ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจมีการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้า หรือบริการ ด้านสังคมเป็นเครื่องมือในการหลอมรวมคนในชุมชนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความสามัคคี มีองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้พัฒนาชุมชนนอกจากตัวชุมชนที่ต้องมีความเข้มแข็ง ร่วมมือกันก็ต้องมีการประสานความร่วมมือภาคีเครือข่าย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน (กัญญารัตน์ แก้วกมล, 2564)

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เป็นกรอบการวัดและรายงานมูลค่าของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ การลงทุนหรือกิจกรรมในสังคม รวมทั้งผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยจุดเด่นคือ การแปลงผลลัพธ์ที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น คุณภาพชีวิต การเสริมสร้างทักษะชุมชนเข้มแข็ง ฯลฯ ให้เป็นมูลค่าทางการเงิน เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกับต้นทุนที่ใช้ไปอย่างเป็นรูปธรรมและเข้าใจง่ายขึ้น เพราะการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) มีรากฐานมาจากการประเมินต้นทุนและผลได้ (Cost-Benefit Analysis) แต่มีความครอบคลุมมากกว่า เนื่องจากจะพิจารณาผลลัพธ์ทั้งด้านจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ พร้อมนำเสียงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมารวมในการประเมิน ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารโครงการผู้ลงทุนหรือผู้กำหนดนโยบายเห็น “ความคุ้มค่าและคุณค่าทางสังคม” ของโครงการในรูปตัวเลขที่สื่อสารได้ง่าย และช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ทั้งด้านการจัดสรรงบประมาณ การสื่อสารผลลัพธ์และการพัฒนาต่อเนื่องได้อย่างมีเหตุผล (ภัทรชัย อ่อนน่วม, 2568; คณะการแพทย์บูรณาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2565; โชติกา ภาษีผล, 2560) โดยการพิจารณาผลประโยชน์สุทธิของวิธีการวัดผลกระทบทางสังคมแบบ SROI จะพิจารณาใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งกล่าวได้ว่า SROI เป็นเครื่องมือที่ช่วยตีความ “คุณค่า” ของโครงการเพื่อสังคมเป็น “มูลค่า” ทางการเงิน เพื่อให้เห็นคุณค่าที่โครงการสร้างขึ้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจน (เศรษฐภูมิ บัวทอง, 2564)

ดังนั้น การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นถึงช่องว่างทางการวิจัยในประเด็นการประเมินโครงการเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศรัทธาทางศาสนา ทุนทางวัฒนธรรมและการพัฒนาเชิงสังคม ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาได้มีการประเมินโครงการลักษณะคล้ายคลึงกันในพื้นที่อื่น เช่น โครงการฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการประเมินผลเชิงปริมาณพื้นฐาน เช่น รายได้หรือจำนวนผู้เข้าร่วมหรือการประเมินผลกระทบเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ แต่ข้อจำกัดคือ ขาดกรอบการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยงถึง “กิจกรรม ผลลัพธ์ ผลกระทบและมูลค่าทางสังคม” ที่เป็นระบบและสามารถแปลงคุณค่าเชิงนามธรรมให้เป็นมูลค่าที่จับต้องได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ควรนำเครื่องมือ Social Impact Assessment (SIA) และ Social Return on Investment (SROI) มาใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการประเมินผลกระทบทางสังคมที่วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ในชุมชนและทุนทางสังคม และเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดและแปลงผลลัพธ์ทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้เป็นมูลค่าทางการเงิน เพื่อสะท้อนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม การใช้ SIA และ SROI ทำให้สามารถวิเคราะห์กระบวนการตั้งแต่

“กิจกรรม” คือ การกวนข้าวและการมีส่วนร่วมของชุมชน) ไปสู่ “ผลลัพธ์” คือ การสร้างการเรียนรู้และความสามัคคี และ “ผลกระทบ” คือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชน ก่อนจะแปลงเป็น “มูลค่าทางสังคม” ที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ กรอบการวิเคราะห์เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ สนับสนุนการออกแบบนโยบายและการพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรมได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม

2. เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการ (Qualitative Action Research) ที่บูรณาการกรอบการประเมินเชิงคุณค่า (Evaluative Research) ผ่านเครื่องมือเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) และประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) จึงอาจจัดอยู่ในลักษณะรูปแบบการวิจัยผสมผสานที่นำข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมาใช้ร่วมกัน (Embedded Mixed Methods) คือ ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นฐานหลักและแปลงผลลัพธ์บางส่วนให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (monetization) เพื่อการประเมินความคุ้มค่าเชิงสังคม มีพื้นที่วิจัยได้แก่ วัดศรีสมบูรณ์ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้อนุมัติการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ REC. No.114/68 วันที่รับรอง 24 ธันวาคม 2568 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) ประกอบด้วย (1) การวางแผน (Plan) ร่วมกับชุมชนและภาคี (2) การปฏิบัติการ (Act) คือ การจัดกิจกรรมกวนข้าวมธุปายาส (3) การสังเกต (Observe) ผ่านการสัมภาษณ์และบันทึกภาคสนาม และ (4) การสะท้อนผล (Reflect) เพื่อสังเคราะห์บทเรียนและปรับปรุงกิจกรรม

วิธีการวิเคราะห์เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) และประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เริ่มจากเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) โดยดำเนินการคือ (1) ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (3) ประเมินผลกระทบเชิงบวกและลบ จากนั้นเข้าสู่ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ได้แก่ (1) กำหนดขอบเขต (2) สร้างแผนที่ผลลัพธ์ (Impact Map: Input–Activity–Output–Outcome–Impact) (3) เก็บข้อมูลหลักฐาน (4) กำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) (5) คำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present Value) และ (6) คำนวณอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI)

ในขณะที่ การแปลงข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นตัวเงิน (Monetization) ใช้วิธีหาค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) คือ การตีมูลค่าความสามัคคีของชุมชน อ้างอิงจากต้นทุนการจัดกิจกรรมทดแทนหรือค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ชุมชน โดยอาศัยแหล่งอ้างอิงได้แก่ ราคาตลาด ค่าแรงขั้นต่ำ สถิติหน่วยงานรัฐหรือผลการศึกษาที่ใกล้เคียง วิธีคำนวณคือ จำนวนหน่วยผลลัพธ์ × มูลค่าต่อหน่วย ทั้งนี้ วิธีตีมูลค่าทางสังคม เช่น

(1) มูลค่าการเรียนรู้ = ชั่วโมงการฝึก × ค่าอบรมเฉลี่ย

(2) มูลค่าการมีส่วนร่วม = จำนวนผู้เข้าร่วม × ค่าใช้จ่ายกิจกรรมทดแทน

(3) มูลค่าการอนุรักษ์วัฒนธรรม = มูลค่าการจัดงานประเพณีเทียบเคียง

โดยอาศัยสมมติฐานทางการเงินและอัตราคิดลด กำหนดช่วงเวลา 1–3 ปี ใช้อัตราคิดลด คือ 3–5% และปรับค่าด้วยปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) คือ ผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลจากปัจจัยอื่น ผลลัพธ์ทดแทนและผลลัพธ์ทดแทน (deadweight, attribution, displacement, and drop-off) เพื่อความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) การยืนยันข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) และการอ้างอิง

แหล่งข้อมูลภายนอกในการกำหนดค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) เพื่อให้ผลการประเมินมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ (2.1) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน มีเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อศึกษา คือ เลือกแบบเจาะจงผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 และเข้าร่วมโครงการ (2) ผู้นำในชุมชน จำนวน 15 รูป/คน มีเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อศึกษา คือ เลือกแบบเจาะจงผู้นำชุมชนในพื้นที่ ผู้นำเยาวชนและผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และร่วมโครงการ (3) ชมรมพระเครื่องและนักวิชาการ จำนวน 5 รูป/คน มีเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อศึกษา คือ เลือกแบบเจาะจงสมาชิกในชมรม พระเครื่องและนักวิชาการด้านพุทธศาสนาที่มีความรู้เกี่ยวกับสินค้าทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา พระเครื่องและการกวนข้าวมธุปายาสมาไม่น้อยกว่า 2 ปี มีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และยินดีเข้าร่วมโครงการ รวมทั้งสิ้น 30 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การใช้แบบสัมภาษณ์และปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่กำหนดไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 2 เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม และตอนที่ 3 เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลโดยประสานไปยังชุมชนและขอความร่วมมือในดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับผู้นำชุมชน ก่อนเพื่ออธิบายถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการวิจัย รวมถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการวิจัยเพื่อขอความร่วมมือ พร้อมทั้งแนบเอกสารข้อมูลสำหรับการเตรียมตัวก่อนสอบถาม โดยใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้เวลา 1-4 ชั่วโมง ช่วงวันหยุดหรือเสาร์-อาทิตย์ เวลาประมาณ 13.00-18.00 น. และใช้สถานที่คือ วัดศรีสมบูรณ์ (หอยราก) อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน โดยในทุกขั้นตอน ผู้ทำวิจัยใคร่ขอความความร่วมมือและผู้ขอความยินยอมตรวจสอบความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นความลับ ข้อมูลส่วนใดที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ประสงค์ให้บันทึก ผู้วิจัยก็ไม่บันทึกตามความประสงค์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากแนวคำถามในแบบสัมภาษณ์ เพื่อนำมาประมวลผลข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การคำนวณหาอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโดยนำเสนอเป็นตารางสรุปพร้อมคำอธิบาย โดยองค์ประกอบของเส้นทางผลกระทบทางสังคมประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ (1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ซึ่งหมายถึงทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น บุคลากร งบประมาณ เครื่องมือหรืออุปกรณ์และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง (2) กิจกรรม (Activity) หมายถึงกระบวนการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ (3) ผลผลิต (Output) หมายถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการดำเนินกิจกรรม เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างองค์ความรู้ หรือการพัฒนานวัตกรรม (4) ผลลัพธ์ (Outcome) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายจากการนำผลผลิตของโครงการไปใช้ประโยชน์ และ (5) ผลกระทบ (Impact) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้างที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (Corvo et al., 2022; นพพล จันทร์กระจ่างแจ้ง และอนันต์ ลากุล, 2566)

การศึกษานี้ยังใช้แนวคิดการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เพื่อประเมินความคุ้มค่าของโครงการ โดยเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างมูลค่าผลประโยชน์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากโครงการกับต้นทุนการลงทุนทั้งหมด วิธีการนี้ช่วยสะท้อนคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการในเชิงปริมาณ โดยมีการแปลงผลลัพธ์ทางสังคมให้เป็นมูลค่าทางการเงินก่อนนำมาคำนวณอัตราส่วน

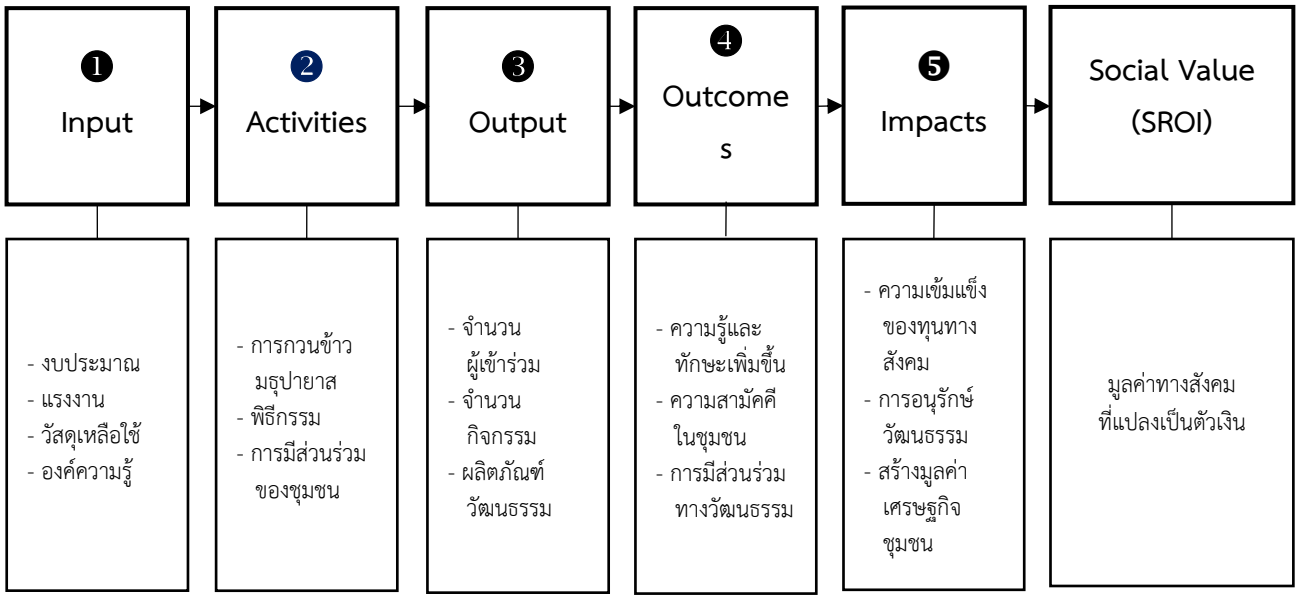
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Corvo et al., 2022; นพพล จันทร์กระจ่างแจ้ง และ อนันต์ ลากุล, 2566) สมการที่ใช้ในการคำนวณสามารถแสดงได้ดังนี้

$$SROI = \frac{\text{Present Value of Benefits}}{\text{Total Investment}}$$

หากค่า SROI มากกว่า 1 แสดงว่าโครงการสามารถสร้างมูลค่าทางสังคมได้มากกว่าต้นทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งสะท้อนถึงความคุ้มค่าของโครงการในมิติทางสังคม (Nicholls et al., 2012)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้เป็นการบูรณาการระหว่างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change) และกรอบผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของ Nicholls et al. (2012) และใช้เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) เป็นห่วงโซ่เหตุผล (Logic Chain) ในการอธิบายเส้นทางผลกระทบทางสังคม ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า หลังจากการวิจัย เรื่อง การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม รวมถึงการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับต้นแบบสินค้าทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธาจากข้าวมธุปายาส ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อมูลเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) ได้วิเคราะห์จากข้อมูลการดำเนินงานของโครงการวิจัย เพื่อสรุปการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment) สำหรับประเมินความสำเร็จของโครงการ โดยครอบคลุมองค์ประกอบ 6 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) 2) กระบวนการดำเนินงาน (Process) 3) ผลผลิต (Output) 4) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ใช้ประโยชน์ (User/Stakeholder) 5) ผลลัพธ์ (Outcome) และ 6) ผลกระทบ (Impact) รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment)

ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	ผลผลิต	ผู้ใช้ประโยชน์	ผลลัพธ์	ผลกระทบ
1. คน บุคลากร/คณะนักวิจัย ประกอบด้วย สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน หลักสูตรและการสอน การจัดการการท่องเที่ยว การจัดการโลจิสติกส์ สาธารณะสุขชุมชน สาขาวิชาเภสัชเวทและเภสัชพฤกษศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมดนตรีไทย นิติศาสตร์ และบัญชี จำนวน 14 คน 2. ภาคีเครือข่ายสำนักงานพัฒนาชุมชน วัฒนธรรมอำเภอ โรงเรียน มหาวิทยาลัยและวัดในอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 3. งบประมาณ จำนวน 130,000 บาท (ระยะเวลา 10 เดือน) 4. องค์ความรู้เดิมบริบทชุมชน/ประวัติศาสตร์ชุมชน การปลูกจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นและความพร้อมด้านการท่องเที่ยวศรัทธา	กิจกรรมที่ 1 ศึกษาพิธีกรรม พัฒนาการและการคงอยู่ของการกวนข้าวมธุปายาส นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ให้เป็นต้นแบบชุดความรู้	ชุดความรู้ท้องถิ่น	นักวิชาการ พระ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (สาธุชน พระ) สำนักงานพัฒนาชุมชน วัฒนธรรมอำเภอ โรงเรียน มหาวิทยาลัยและวัดในอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช	1. ปราชญ์ชาวบ้านมีการนำความรู้ไปใช้และได้ถ่ายทอดความรู้ 2. ผู้นำชุมชนได้รับความรู้และได้สืบทอดความรู้ทางวัฒนธรรม 3. ได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา	ด้านเศรษฐกิจ 1. เพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2. สร้างมูลค่าเพิ่มให้ข้าวมธุปายาสเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม 3. กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านสังคม 1. สร้างผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมในกลุ่มเยาวชน 2. เสริมสร้างความสามัคคีและทุนทางสังคมของชุมชน 3. ยกระดับจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านสิ่งแวดล้อม 1. ส่งเสริมการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น เพื่อลดปริมาณขยะ 2. สนับสนุนกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้พลังงานต่ำ 3. สามารถพัฒนาสู่กิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
	กิจกรรมที่ 2 สร้างผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม 2.1 เรื่องเล่ามธุปายาส 2.2 กวนข้าวมธุปายาส	1. ชุดความรู้เกี่ยวกับการกวนข้าวมธุปายาส 2. ชุดความรู้ที่ส่งเสริมศรัทธา			
	กิจกรรมที่ 3 ยกระดับผลิตภัณฑ์จากข้าวมธุปายาสสู่สินค้าทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา	ต้นแบบผลิตภัณฑ์			
	กิจกรรม 4 สำรวจความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับการยกระดับผลิตภัณฑ์จากข้าวมธุปายาสสู่สินค้าทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา	ข้อมูลคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับการยกระดับผลิตภัณฑ์จากข้าวมธุปายาสสู่สินค้าวัฒนธรรม			
	กิจกรรมที่ 5 นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมทั้งหมดมาวิเคราะห์ เพื่อนำมาพัฒนา พร้อมการนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และนำข้อมูลทั้งหมดมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์และเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์			

จากตารางที่ 1 การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม ดำเนินการโดยคณะนักวิจัยสหสาขา จำนวน 14 คน ร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน วัฒนธรรมอำเภอ โรงเรียน มหาวิทยาลัย และวัดในอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยได้รับงบประมาณจำนวน 130,000 บาท ระยะเวลาดำเนินงาน 10 เดือน มีกิจกรรมศึกษาพิธีกรรม พัฒนาการและการคงอยู่ของการกวนข้าวมธุปายาส เพื่อนำมาจัดทำเป็นต้นแบบชุดความรู้ท้องถิ่น การสร้างผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมเรื่องเล่ามธุปายาสและการกวนข้าวมธุปายาส การยกระดับผลิตภัณฑ์สู่สินค้าทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา การสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายและการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลผลิตที่เกิดขึ้น ได้แก่ ชุดความรู้เกี่ยวกับการกวนข้าวมธุปายาส ชุดความรู้ส่งเสริมศรัทธาและต้นแบบผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเชิงศรัทธา ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดต่อ เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมในกลุ่มเยาวชน และเกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

ผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งและเกิดผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา และด้านสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมการใช้วัตถุดิบท้องถิ่นและกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้พลังงานต่ำ อันนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 2 แสดงการคำนวณมูลค่าผลลัพธ์และมูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ทางสังคมจากการลงทุน

ผลลัพธ์	ตัวชี้วัด	จำนวน	ค่าตัวแทนทางการเงิน Financial	มูลค่าผลประโยชน์ Gross Value	Deadweight (%)	Attribution (%)	Base case Impact ผลกระทบฐานกรณี (บาท)	PV Factor	Present Value (บาท)
ต้นแบบผลิตภัณฑ์	จำนวนพระ	400.00	15.00	6,000.00	10%	25%	4,050.00	0.95	3,856.00
การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและเครือข่าย	คน	30.00	3,000.00	90,000.00	10%	25%	60,750.00	0.95	57,834.00
การจัดทำชุดความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้	ครั้ง	1.00	20,000.00	20,000.00	10%	25%	13,500.00	0.95	12,852.00
การเกิดการลดขยะ	กิโลกรัม	7.00	119.00	833.00	10%	25%	562.00	0.95	535.00
รวม				116,833.00			78,862.00		
Total Present Value of Benefits									**400,627.00**

หมายเหตุ: *อัตราคิดลดร้อยละ 5 ในการคำนวณมูลค่าปัจจุบัน (Present Value) ของผลประโยชน์ในช่วงปี พ.ศ. 2569–2572

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการคำนวณผลลัพธ์ของโครงการ ประกอบด้วย ต้นแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและเครือข่าย การจัดทำชุดความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการเกิดการลดขยะ โดยพบว่าโครงการสามารถสร้างมูลค่าผลประโยชน์ได้ 116,833 บาทต่อปี เมื่อปรับมูลค่าและคิดลดตามช่วงเวลาการประเมินด้วยอัตราคิดลดร้อยละ 5 ของผลประโยชน์ในช่วงปี พ.ศ. 2569–2572 พบว่า โครงการมีมูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์รวมทั้งสิ้น 400,627 บาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโครงการสามารถสร้างคุณค่าทางสังคมในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 3 แสดงสรุปผลการประเมินค่า SROI โดยการประเมินในรูปแบบ Ex-post Evaluation มูลค่าในปัจจุบัน

ผลการประเมินค่า SROI	สถานการณ์ปัจจุบัน (Ex-post)	
โครงการนี้เริ่มดำเนินกิจกรรมปีแรก ณ ปี พ.ศ.	2568	
งบประมาณทั้งหมด (Total Cost)	130,000.00	บาท
มูลค่าปัจจุบันต้นทุนรวม (Present Value of Cost)	130,000.00	บาท
มูลค่าปัจจุบันของผลกระทบกรณีฐาน (Total Present Value of Benefit)	400,627.00	บาท
มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ (Net Present Value: NPV)	270,627.00	บาท
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment: SROI)	3.08	เท่า
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR)	70.00	%
โดยปรับมูลค่า ณ ปี ฐาน พ.ศ.	2568	

จากตารางที่ 3 สรุปผลการประเมินค่า Social Return on Investment (SROI) ของโครงการเรื่อง การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการประเมินในลักษณะ Ex-post Evaluation เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมภายหลังสิ้นสุดการดำเนินโครงการ เพื่อคำนวณมูลค่าปัจจุบันของผลกระทบที่เกิดขึ้นในปีฐาน พ.ศ. 2568

ผลการประเมินพบว่า โครงการมีต้นทุนรวม 130,000 บาท และสามารถสร้างมูลค่าผลประโยชน์ทางสังคมคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันรวม 400,627 บาท ส่งผลให้มีมูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ (Net Present Value: NPV) เท่ากับ 270,627 บาท อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI Ratio) เท่ากับ 3.08 เท่า ซึ่งสะท้อนว่าทุก 1 บาทของการลงทุนสามารถก่อให้เกิดมูลค่าทางสังคมคืนกลับสู่ชุมชนได้ 3.08 บาท นอกจากนี้ อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) เท่ากับร้อยละ 70 แสดงถึงระดับความคุ้มค่าเชิงเศรษฐศาสตร์สังคมในระดับสูง และบ่งชี้ถึงศักยภาพของโครงการในการสร้างผลกระทบที่ยั่งยืน

ผลลัพธ์สะท้อนถึงประสิทธิผลของการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการองค์ความรู้ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงศรัทธา ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม การสร้างผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม และการกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน อันนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม สะท้อนความคุ้มค่าเชิงประจักษ์อย่างชัดเจน โดยใช้งบประมาณ 130,000 บาท แต่สามารถสร้างมูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ทางสังคม 400,627 บาท คิดเป็น NPV 270,627 บาท และมีค่าการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) 3.08 เท่า สะท้อนว่า ทุก 1 บาทของการลงทุนสามารถก่อให้เกิดมูลค่าทางสังคมคืนกลับสู่ชุมชนได้ 3.08 บาท ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ นิติกร พงษ์ไพบูลย์ และ วิสาขา ภู่จินดา (2562) ซึ่งพบว่า การดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ภายใต้โครงการสามพรานโมเดลให้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เท่ากับ 1.45 หมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท สามารถสร้างผลตอบแทนทางสังคมได้คิดเป็นมูลค่า 1.45 บาท สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมและผลลัพธ์เชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการดังกล่าว นอกจากนี้ ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และคณะ (2567) กล่าวว่าการลงทุนทุก 1บาท ของโครงการฯ สามารถสร้างประโยชน์ทางสังคมตามอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน ตลอดจน IRR ร้อยละ 70 ตัวเลขดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าโครงการสามารถแปลงทุนทางวัฒนธรรมและพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนให้กลายเป็นคุณค่าทางสังคมที่จับต้องได้ในเชิงเศรษฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาควบคู่กับข้อจำกัดของแนวคิดการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ซึ่งแม้จะเป็นเครื่องมือที่ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นทั้งในระดับนานาชาติและในประเทศไทย (คณะการแพทย์บูรณาการ มทร.ธัญบุรี, 2565; วรภัทร เมฆขจร และคณะ, 2567) เนื่องจากสามารถแปลงผลลัพธ์ทางสังคมเป็นมูลค่าทางการเงินและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างมีเหตุผล แต่กระบวนการกำหนด “ตัวแทนมูลค่า” (financial proxies) อาจมีความคลาดเคลื่อนหรืออคติจากผู้ประเมินได้ หากขาดข้อมูลฐานที่รอบด้านหรือการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ แม้การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) จะพัฒนามาจากกรอบกระบวนการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของการลงทุนหรือโครงการ (Cost-Benefit Analysis) และมีความครอบคลุมมากกว่าเพราะรวมผลลัพธ์ทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ (โชติกา ภาษีผล, 2560; ภัทรชัย อ่อนน่วม, 2568) แต่การตีความค่าอัตราส่วนไม่ควรถูกใช้เพียงเพื่อเปรียบเทียบเชิงการแข่งขันระหว่างโครงการ หากควรใช้เพื่อเรียนรู้เส้นทางการเปลี่ยนแปลง (impact pathway) และปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้เกิดความยั่งยืนมากกว่าเพียงมิติของตัวเลขผลตอบแทนเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม มีค่าอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) สูงถึงร้อยละ 70 ทำให้เห็นถึงความคุ้มค่าเชิงตัวเลขควบคู่กลไกเชิงคุณภาพที่ทำให้การลงทุนขนาดเล็ก จำนวน 130,000 บาท สามารถเร่งให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากกลไกสำคัญอยู่ที่การแปลงทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) และทุนทางสังคม (social capital) ให้เป็น “คุณค่าทางเศรษฐกิจ” เนื่องจากต้นทุนจำนวนมากไม่ได้อยู่ในรูปตัวเงิน โดยอยู่ในรูปแบบของการมีส่วนร่วม แรงงานจิตอาสา ความศรัทธาและความรู้ท้องถิ่น ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ว่า “ต้นทุนจริงต่ำแต่ผลลัพธ์สูง” ส่งผลให้กระแสประโยชน์สุทธิ (net benefits) เกิดขึ้นเร็วและเข้มแข็ง จึงผลักดันค่าอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) ให้สูง เนื่องจากปัจจัยแห่งความสำเร็จในบริบทชุมชน ได้แก่ การฐานศรัทธาและวัฒนธรรมร่วมเป็นแรงขับเคลื่อนและทำให้การระดมทรัพยากรเกิดขึ้นโดยสมัครใจ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ได้แก่ พระ ผู้นำชุมชนและเยาวชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (ownership) ประกอบกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและวัสดุเหลือใช้ ทำให้ลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ได้

ผลการวิจัยยืนยันและขยายถึงทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change) เกี่ยวกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมสร้างเส้นทางสู่ผลกระทบ (impact pathway) ที่นำไปสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจได้และสนับสนุนกรอบผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) (Nicholls et al., 2012) ได้ว่า การแปลงคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ (intangible value) ได้แก่ ความสามัคคีหรืออัตลักษณ์ชุมชนให้เป็นตัวเงิน สามารถอธิบายความคุ้มค่าได้ เป็นการขยายองค์ความรู้ที่แสดงถึงบริบทสังคมไทยที่มีทุนทางศาสนาและศรัทธาเป็นตัวแปรสำคัญที่เร่งอัตราผลตอบแทน (high-return driver) ในขณะที่ หากมองในเชิงพื้นที่และนโยบายที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นได้ ภายใต้เงื่อนไขสำคัญ ได้แก่

มี ทุนวัฒนธรรมหรือประเพณีที่เป็นศูนย์กลาง การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้นำ เพื่อให้ภาครัฐสามารถใช้ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เป็นเครื่องมือจัดลำดับความคุ้มค่าโครงการและสนับสนุนงบประมาณในโครงการเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ ผู้เขียนมความเห็นเกี่ยวกับข้อจำกัดและความไม่แน่นอน เนื่องจากค่าอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) จะสูงถึงร้อยละ 70 แต่ต้องตีความอย่างระมัดระวัง เนื่องจากค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies) อาจคลาดเคลื่อน หากอ้างอิงไม่ครอบคลุมการระบุแหล่งที่มา (Attribution) ซึ่งอาจประเมินได้ยาก เพราะผลลัพธ์เกิดจากหลายภาคส่วน รวมถึงการประมาณการผลกระทบ (Impact Estimation) มีความไม่แน่นอน โดยเฉพาะผลกระทบระยะยาว ทำให้ค่าอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) อาจสูงผิดปกติ เนื่องจากการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรมมีต้นทุนต่ำ แต่ใช้แรงงานของชุมชนในระดับสูง

องค์ความรู้ใหม่

การใช้ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านเป็นกลไกในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยนำพิธีกรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการศึกษาทางการวิจัย พัฒนาเป็นชุดความรู้ การถ่ายทอด และผลิตภัณฑ์เชิงศรัทธา ผลจากกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดคุณค่าในสามมิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจที่กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้านสังคมที่สร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและด้านสิ่งแวดล้อมที่ช่วยลดของเสียจากอาหารและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยสามารถประเมินผลลัพธ์ผ่านผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment: SROI) นำไปสู่การสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนให้กับชุมชน ภายใต้กลไกการแปลงทุนวัฒนธรรมสู่มูลค่าทางสังคม (2C-FS) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ของกลไกการแปลงทุนวัฒนธรรมสู่มูลค่าทางสังคม (2C-FS)

จากภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ของกลไกการแปลงทุนวัฒนธรรมสู่มูลค่าทางสังคม (2C-FS) อธิบายได้ว่า (1) การใช้ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส ความเชื่อ ศรัทธาและภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) โดยการรวมกลุ่มของพระ ผู้นำ ชาวบ้านและเยาวชน ทำให้เกิดพลังทางสังคม (3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงศรัทธา (Faith-based Product Development) เป็นการต่อยอดข้าวมธุปายาสสู่ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมเชิงศรัทธา (4) ผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) การแปลงผลลัพธ์ของวัฒนธรรมชุมชนเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่วัดได้ ทำให้เห็นได้ถึงการยกระดับงานวิจัยทางวัฒนธรรมจากเชิงพรรณนาไปสู่เชิงประเมินมูลค่า (Value-based Cultural Analysis) อย่างเป็นรูปธรรมได้

สรุปผลการวิจัย

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการศรัทธามธุปายาส: กรณีการปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม ผลกาวิจัยพบว่า เส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคมมีกระบวนการสร้างคุณค่าร่วมของชุมชนที่เริ่มต้นจากการนำทุนทางวัฒนธรรมและศรัทธามาเป็นฐานเพื่อขับเคลื่อนร่วมกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกกลุ่ม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วม การถ่ายทอดองค์ความรู้และการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน ทำให้เส้นทางพัฒนาไปสู่การ “สร้างคุณค่าใหม่” ผ่านการต่อยอดกิจกรรมสู่ผลิตภัณฑ์เชิงศรัทธาและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี การฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการยกระดับศักยภาพของชุมชน เป็นกลไกสำคัญเพื่อความสำเร็จคือ “ศรัทธา” สู่ “พลังทางสังคม” ให้เกิดผลลัพธ์ที่จับต้องได้ ในขณะเดียวกัน ผลตอบแทนทางสังคมเกิดความคุ้มค่าจากการลงทุนในกิจกรรมที่มีฐานวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้าง “มูลค่าทางสังคมที่สูงกว่าต้นทุนได้” เพื่อคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมเป็นกลไกเชิงนโยบายที่เปลี่ยนทรัพยากรที่มีอยู่เดิมในชุมชนให้กลายเป็นทุนที่สร้างผลตอบแทนได้อย่างต่อเนื่องเพื่อรายได้ การลดต้นทุนทางสังคมและการรักษามรดกทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานรัฐและท้องถิ่นควรจัดตั้งระบบฐานข้อมูลผลลัพธ์ทางสังคมระดับชุมชนที่บูรณาการ ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะตัวแปรที่จับต้องยาก เช่น จิตสำนึก ความศรัทธา ความสามัคคีและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

1.2 หน่วยงานรัฐและท้องถิ่นควรออกแบบนโยบายให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทในทุกขั้นตอนของเส้นทางสู่ผลกระทบเพื่อความสำเร็จของโครงการที่เกิดจากการมีส่วนร่วม

1.3 หน่วยงานรัฐและท้องถิ่นควรผลักดันให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมสามารถต่อยอดเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สร้างรายได้

1.4 ควรนำผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return of Investment: SROI) มาใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาความคุ้มค่าของโครงการในชุมชนและสังคม

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การเปรียบเทียบผลลัพธ์ของโครงการลักษณะใกล้เคียงกันในหลายพื้นที่ เพื่อพัฒนาเส้นทางสู่ผลกระทบที่เหมาะสมกับบริบทไทย

2.2 การบูรณาการวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) เพื่อเพิ่มความลุ่มลึกทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

2.3 ศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น นโยบายท้องถิ่น เครือข่ายภาคีและทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อค่าผลตอบแทนทางสังคม เพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือของการประเมินและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ในงานพัฒนาชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ศรัทธามธุปายาส: การปลูกจิตสำนึกชุมชนเพื่อยกระดับทางวัฒนธรรม ขอขอบคุณ งบประมาณจากกองทุน ส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.) และมหาวิทยาลัยนเรศวร สำหรับทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2568 เลขที่สัญญา R2568A105 และผ่านพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน REC114/68 ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้เครื่องมือ AI แบบสร้างสรรค์ เช่น ใช้ ChatGPT เพื่อแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษและตรวจสอบไวยากรณ์ภาษาอังกฤษเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสรื่น, อนุศิษฎ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และ จันทรัศม์ ภูติอริยวัฒน์. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 11*(1), 75–92.

ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร, กมลทิพย์ คำใจ, วิภาวี ศรีคะ, วิไลพร ไชยโย และ วลัยลักษณ์ พันธุรี. (2567). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับ โครงการ “แกน้อย” กรีนโปรดักส์ผลิตภัณฑ์สินค้าจากกลุ่มชาติพันธุ์. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 41*(1), 240–254.

คณะการแพทย์บูรณาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2565). *การประเมิน SROI (Social Return on Investment).* สืบค้นจาก https://im.rmutt.ac.th/sroi/?utm_source=chatgpt.com.

โชติกา ภาษีผล. (2560). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน Social Return on Investment (SROI). *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 45*(4), 342-352.

นพพล จันทร์กระจ่างแจ้ง และ อนันต์ ลากุล. (2566). ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนเขาฉกรรจ์ ตำบลเขาฉกรรจ์ อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว. ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนเขาฉกรรจ์ ตำบลเขาฉกรรจ์ อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 23*(4), 245–260.

นิติกร พงษ์ไพบูลย์ และ วิสาขา ภู่จินดา. (2562). ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการสามพรานโมเดล. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts), 39*(4), 137-154.

ภัทรชัย อ่อนน่วม. (2568). *การประเมินผลตอบแทนทางสังคม SROI: วัดคุณค่าทางสังคมของการลงทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.* สืบค้นจาก https://research.eef.or.th/social-return-on-investment-assessment/?utm_source=chatgpt.com.

วรภัทร เมฆขจร, ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ และ พรรณรัตน์ กานต์ไกรศรี. (2567). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการเชิงวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 14*(1), 21-38.

เศรษฐภูมิ บัวทอง, เกศกุล สระกวี และ บุญฤทธิ์ พานิชเจริญ. (2564). *หนังสือคู่มือการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment :SIA) และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) โครงการเพื่อสังคม.* ปทุมธานี: วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป่วย อึ้งภากรณ์.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2568). *วัดบุญนารอบ ร่วมสืบสานวัฒนธรรมกวนข้าวยาคู เนื่องในงานประเพณีมาฆบูชา แห่ผ้าขึ้นธาตุ นานาชาติที่เมืองนคร ประจำปี 2568.* สืบค้นจาก https://nakhonsithammarat.prd.go.th/th/content/category/detail/id/13/cid/9/iid/362938.

เสวย จันทรัตน์. (2563). ศึกษาวิเคราะห์วิธีกวนข้าวทิพย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, *6*(2-02), 543–556.

Corvo, L., Pastore, L., Mastrodascio, M., & Cepiku, D. (2022). The social return on investment model: a systematic literature review. *Meditari Accountancy Research, 30*(7), 49–86.

Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to social return on investment. The SROI Network.* Retrieved from https://socialvalueselfassessmenttool.org/wp-content/uploads/intranet/758/pdf-guide.pdf.